

Learning Through Research : A Case Study of A Field Research-Based Teaching, The Education and Society Class, Faculty of Education, Chulalongkorn University

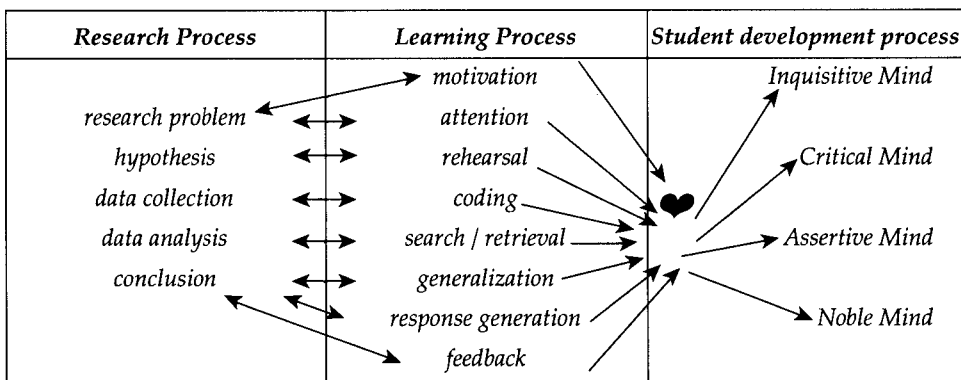
Amornwich Nakornthap

ABSTRACT

Research-based teaching stems from the Constructivism school of thought which emphasizes the internally-motivated learning process. Under this Constructivism approach, the author applies Gagne's Information-Processing Learning Model with a belief that the 8-step Gagne's model and the 5-step research procedure can be integrated and compliment each other well, especially at university level whereas students can acquire effective self-motivated learning skills seen as an essential quality of graduates in the future.

Application of such approach in the Education and Society class shows that the 8-step learning process as indicated in Gagne's model fits well with research-based teaching. The student outcomes include more enjoyable learning experiences and willingness to learn, better critical thinking and problem-solving skills, higher level of self-confidence and assertiveness, and greater sense of sharing and public-mindedness.

It is therefore evident from this case study that research and learning process can compliment each other well. This successful application of research-based teaching also leads the author to develop an "I-CAN" Mind Model as a conceptual framework for enhancing student development process.

However, successful application of research-based teaching requires proper curricular and administrative arrangements. In the long run, it can also be further developed into a research-based learning network similar to those existed in many countries.

เรียนรู้คู่วิจัย : กรณีการสอนด้วยกระบวนการวิจัยภาคสนาม วิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

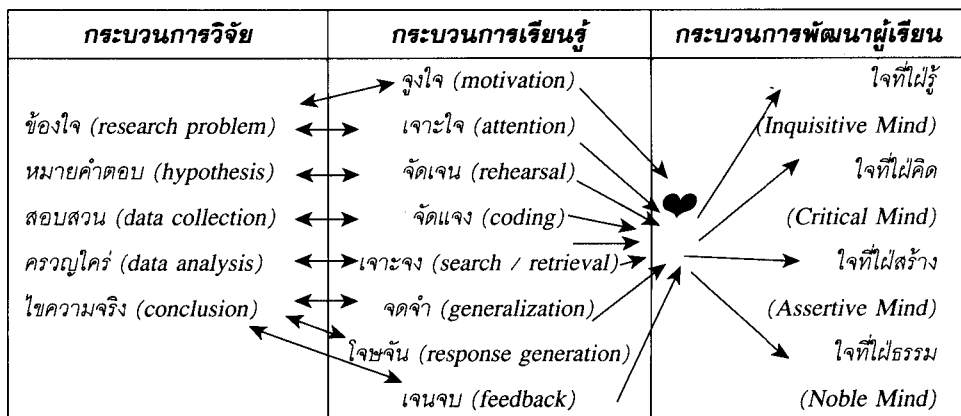
อมวิวิชช์ นาครทรรพ

บทคัดย่อ

การสอนแบบวิจัยมีฐานคิดมาจากกลุ่มนักคิดทฤษฎี *Construtivism* ที่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพภายในตน การสอนแบบวิจัยในวิชาการศึกษากับสังคมได้ประยุกต์ตัวแบบการเรียนรู้ *Information-Processing Model* ของ *Gagne* อันเป็นสำนักคิดแนว *Constructivism* เช่นเดียวกันมาใช้ โดยเชื่อว่า เมื่อประยุกต์อย่างเหมาะสมแล้ว กระบวนการวิจัย 5 ขั้นตอน กับกระบวนการเรียนรู้ของ *Gagne* 8 ขั้นตอนสามารถที่จะผสมผสานและสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ อย่างดี โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาจะช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเองของบุคคลที่จะเป็นบัณฑิตต่อไปในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการประยุกต์ใช้ในวิชาการศึกษากับสังคม พบว่า ขั้นตอนการเรียนรู้ 8 ขั้นตอน ของ *Gagne* สามารถประยุกต์ใช้กับการสอนแบบวิจัยได้ดี ผลลัพธ์ต่อผู้เรียนซึ่งว่า วิธีนี้สามารถช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข เสริมสร้างความรู้และพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา เสริมสร้างควมมีศรัทธาในตนเองและการกล้าแสดงออก ตลอดจนส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อการร่วมมือแบ่งปันกับผู้อื่นและการรู้จักเสียสละเพื่อสังคม

ในภาพรวม กระบวนการวิจัยและกระบวนการเรียนรู้เสริมสนองกันได้อย่างดีและน่าจะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาผู้เรียน “*I-CAN*” *Mind Model* ตามแผนภูมิข้างล่างนี้

อย่างไรก็ตาม การสอนแบบวิจัยจำเป็นต้องอาศัยการจัดเงื่อนไขหลักสูตรและเงื่อนไขเชิงบริหารที่ดีจึงจะประสบความสำเร็จ ซึ่งในระยะยาวอาจก้าวไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายการสอนแบบวิจัยระดับชาติอย่างเช่นตัวอย่างในบางประเทศ

เป้าหมายและปรัชญาของการสอนแบบวิจัย

การสอนแบบวิจัยให้คนคิดค้นหาคำตอบเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองไม่ใช่เรื่องใหม่อะไรเลย หากเรายึดถือนิยามของการสอนแบบวิจัยว่าหมายถึง **กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการศึกษาค้นคว้าและค้นพบข้อเท็จจริงต่างๆ ในเรื่องที่ศึกษาด้วยตนเอง โดยอาศัยกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบเป็นเครื่องมือสำคัญ** ซึ่งภายใต้นิยามนี้ การสอนแบบวิจัยก็เป็นเพียงการแต่งตัวใหม่ให้กับรูปแบบการสอนที่เก่าแก่ที่สุดของโลกแบบหนึ่ง เพราะตั้งแต่สมัยกรีกโรมัน ปรัชญาเมธีก็ได้ใช้หลักอุปนัย (inductive reasoning) หาข้อเท็จจริงด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาระดับสูง

ในปัจจุบันการสอนแบบวิจัยได้รับความสนใจเป็นพิเศษด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันในเวทีโลกที่ทำให้คนต้องรู้เท่าก้าวทันความเป็นไปทางเศรษฐกิจสังคมอย่างต่อเนื่อง การกระจายอำนาจรัฐไปสู่ชุมชนท้องถิ่นที่ทำให้คนและชุมชนต้องมีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองสูงขึ้น กระแสการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลจากสังคมที่เข้มข้นขึ้นยังผลักดันให้คนต้องมีความคิดเชิงวิพากษ์อยู่เป็นนิจ นอกจากนี้การผสมผสานทางวัฒนธรรม ปัญหาสังคมเมือง และข่าวสารข้อมูลที่ท่วมทับคนปัจจุบันทุกขณะยังทำให้การดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่ต้องฉวยฉาบและปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและความก้าวหน้าของวิชาความรู้ที่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งในการนี้คนรุ่นใหม่จึงต้องเพียบพร้อมด้วยโลกทัศน์และทักษะสากล จุดยืนทางวัฒนธรรม ความสามารถพึ่งตนเอง หลักใจเพื่อเผชิญความเครียด ตลอดจนความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือความคิดริเริ่มและความใฝ่รู้ ซึ่งแน่นอนว่านี่คือบทบาทของการศึกษาในการสอนให้คน **“คิดเป็น”**

โดยสรุปแล้ว เป้าหมายและปรัชญาของการสอนยุคใหม่จึงมุ่งให้คนมี ความรอบรู้ทางวิชาการวิชาชีพ มีความใฝ่รู้และมีทักษะการเรียนรู้ที่ดี มีความคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์ มีการแสดงออกถึงภาวะผู้นำ และมีจิตสำนึกที่ดี เพื่อให้เขาเหล่านี้เป็นกำลังปัญญาที่กล้าแข็งให้แก่สังคมสืบไป

แนวคิดเกี่ยวกับการสอนแบบวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการสอนแบบวิจัยมีพื้นฐานสัมพันธ์อยู่มากกับกลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้ในสำนัก **constructivism** ที่เน้นว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล บุคคลเป็นผู้สร้าง (construct) ความรู้จากการสัมพันธ์สิ่งทีพบเห็นกับความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม หรือที่ Piaget ใช้คำว่าเป็นกระบวนการปรับให้เหมาะ (accommodation) ระหว่างความรู้เดิมกับสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ค่อยๆ ปะติดปะต่อเป็นโครงสร้างทางสติปัญญาของคนเรา

ศิษย์เอกของ Piaget คนหนึ่งคือ Seymour Papert ได้นำแนวคิดทฤษฎีเชิงจิตวิทยาของ Piaget มาพัฒนาต่อเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เรียกว่าทฤษฎีปฏิรังสรรค์หรือ Constructionism ที่เชื่อในกระบวนการ **“ทำเอง-คิดเอง-เรียนรู้เอง”** ของเด็กโดยอาศัยครูและสื่อสมัยใหม่เป็นเครื่องกระตุ้นสาระสำคัญของแนวคิดของ Papert ก็คือ กระบวนการเรียนรู้ของคนเรานั้นจะมีประสิทธิภาพที่สุดก็ต่อเมื่อเป็นความรู้ที่ค้นพบ (discover) ด้วยความกระหายใคร่รู้ของตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในสิ่งที่เรียน ดังที่ Papert ได้กล่าวว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของการปฏิรูปการเรียนการสอนในปัจจุบันไม่ได้อยู่ที่การค้นหา **“วิธีสอน”** ที่มีประสิทธิภาพขึ้นของครู แต่อยู่ที่การค้นหา **“วิธีเรียน”** ที่มีประสิทธิภาพขึ้นของผู้เรียนโดยเน้น **“การสร้างความรู้ด้วยตนเอง”** มากกว่า และหน้าที่ของครูยุคใหม่จึงเน้นที่การจูงใจและจัดระบบเชื่อมโยงความรู้ให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ

เช่นเดียวกับ Bruner ที่เน้นว่าการมีโอกาสรสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุด และ Gagne ที่เสริมแนวคิดนี้ต่อไปว่าในโครงสร้างทางสติปัญญาและกระบวนการ **“สร้าง”** ความรู้ของคนเรานั้นประกอบด้วย 2 เรื่องสำคัญคือ **ทักษะทางปัญญา (intellectual skills)** เช่น การจำแนกแยกแยะ การคิดรวบยอด การสร้างกฎ การสร้างกระบวนการ และ **กลวิธีการเรียนรู้ (cognitive strategies)** เช่น วิธีการรับและทำความเข้าใจกับข้อมูล การดึงความรู้จากความทรงจำ การแก้ปัญหา และกลวิธีการคิด เป็นต้น

ตรงกลวิธีการเรียนรู้เ็นเองที่เป็นประเด็นที่น่าจะสำคัญและเป็นหัวใจในกระบวนการเรียนการสอนแบบวิจัยที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความใฝ่รู้และทักษะการเรียนรู้ที่ตีรวมไปถึงการมี **“ระบบคิด”** ที่ดีโดยอาศัยกระบวนการและประสบการณ์วิจัยเป็นสื่อ

ในแง่ตัวแบบเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับทักษะและกระบวนการคิดนี้ กลุ่มนักทฤษฎีการเรียนรู้แบบการประมวลผลข้อมูล (Information Processing Theory of Learning) จะได้รับการยอมรับอยู่ไม่น้อย เช่น Klausmier ที่เสนอว่าการคิดมีลักษณะเหมือนการทำงานของคอมพิวเตอร์คือ มีการให้ข้อมูล (input) เข้าไปผ่านตัวปฏิบัติการ (processor) แล้วส่งผลออกมา (output) กระบวนการคิดของมนุษย์มีการรับข้อมูล มีการจัดกระทำและแปลงข้อมูลที่ได้รับมา มีการเก็บรักษาข้อมูล และมีการนำข้อมูลออกมาใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

นักคิดคนสำคัญในกลุ่มนี้คือ Gagne ซึ่งได้เสนอตัวแบบการเรียนรู้ที่แบบการประมวลผลข้อมูล (Information Processing Model of Learning) ไว้ชัดเจน 8 ขั้นตอน (จะได้กล่าวถึงในรายละเอียดในหัวข้อต่อไป) ตั้งแต่ขั้น **“จูงใจให้รับรู้” (motivation phase)** ไปจนถึงขั้น **“เจตจบการเรียนรู้” (feedback phase)** โดยเน้นว่าขั้นตอนเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญในระบบและกระบวนการคิดของเรา และเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาก็คือการส่งเสริมกระบวนการนี้ให้เข้มแข็งที่จะ

นำไปสู่การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับแนวการสอนแบบวิจัย **ประการแรก** การสอนแบบวิจัยมีฐานคิดและความเชื่อมาจากกลุ่มทฤษฎี Constructivism ที่เชื่อใน “กระบวนการสร้างความรู้ในตน” ของคนเรา และหัวใจของการสอนแบบวิจัยก็คือการส่งเสริมกระบวนการสร้างความรู้นี้ให้มีประสิทธิภาพเพื่อการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

ในระดับอุดมศึกษาเอง แนวคิดการเรียนการสอนแบบ Constructivism ยังสอดคล้องกับแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนแบบอิงประสบการณ์ (experiential learning) โดยมีการให้ความหมายของการเรียนการสอนลักษณะนี้ไว้ว่า

“In general, an academic curriculum is described as experience-based or experiential, if it encourages students to observe or participate in specific activities rather than only read or hear about these activities. Experiential learning takes the student out of the detached role of a vicarious learner and plunges her into the role of participant observe, performer, or even teacher.”

ดังนั้น ใน**ประการที่สอง** สาระสำคัญของการสอนแบบวิจัยอีกส่วนหนึ่งจึงน่าจะอยู่ที่การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับ**ประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ภาคปฏิบัติในเรื่องที่ศึกษา** ซึ่งเชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้และองค์ความรู้ที่ผู้เรียนได้จะมีคุณค่าและถาวรมากกว่าเป็นเพียงการ**“เรียนรับ”** (passive learning) หากเปลี่ยนบทบาทผู้เรียนมาเป็นการ**“เรียนรุก”** (active learning) โดยอาศัยการวิจัยเป็นสื่อสร้างความรู้ในเรื่องที่ผู้เรียนสนใจใคร่รู้จริงๆ

ประการที่สาม นอกจากฐานคิดเกี่ยวกับการให้โอกาสผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองและการเน้นประสบการณ์ตรงภาคปฏิบัติแล้ว โดยที่การสอนใช้กระบวนการวิจัยเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น การยึด**ระเบียบแบบแผนของการวิจัยเป็นกรอบการเรียนรู้** ดังเช่นที่ ศาสตราจารย์ ดร.นงลักษณ์ วิรัชชัย ได้ให้คำจำกัดความของการวิจัยไว้ว่าหมายถึง **“การแสวงหาความรู้ ข้อเท็จจริง หรือการประดิษฐ์คิดค้น โดยใช้ระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ อันประกอบด้วยการกำหนดปัญหา การแสวงหาทางแก้ปัญหา(การตั้งสมมุติฐาน) การทดลอง/การปฏิบัติการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผล** กระบวนการทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ แท้ที่จริงแล้วเป็นสิ่งที่เราใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวันทั้งในเรื่องเล็กและเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องธรรมดาที่เป็นวัฒนธรรมอยู่ในการดำรงชีวิตของเราทุกคนอยู่แล้ว การวิจัยจึงเป็นเครื่องมือที่เราสามารถใช้ในการเรียนรู้ พัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาตนเอง”

สรุปขั้นตอนในกระบวนการวิจัย

- **ข้อใจ** (ศึกษาและกำหนดปัญหาในการวิจัย)
- **หมายคำตอบ** (ศึกษาและกำหนดสมมุติฐานและขอบเขตการวิจัย)
- **สอบสวน** (รวบรวมข้อมูลที่จำเป็นทั้งหมด)
- **ครวญใคร่** (ประมวลและวิเคราะห์ข้อมูล)
- **ไขความจริง** (สรุปและอภิปรายผล)

จากความหมายดังกล่าวนี้ ผู้เขียนจึงได้กำหนดเป็นกรอบของ “การเรียนรู้วิจัย” ที่ผู้เรียนจะต้องผ่านกระบวนการวิจัยที่สำคัญในขั้นตอนต่างๆ ดังตารางข้างบน ได้แก่ขั้นตอน “ข้อใจ-หมายคำตอบ-สอบสวน-ครวญใคร่-ไขความจริง” ซึ่งถือเป็นกรอบการเรียนรู้ที่สำคัญที่ผู้เรียนพึงเรียนรู้ไปที่ละขั้นตอนจนบรรลุจุดหมายในการเรียน

ประการที่สี่ ลักษณะการสอนแบบวิจัยมักมีการบูรณาการเนื้อหาและวิธีการสอนและใช้แนวการสอนที่อิงปัญหาในชีวิตและสังคม เน้นความคิดและค่านิยม และส่งเสริมอัตลักษณ์และเสรีภาพในการเรียนรู้ ตลอดจนการมีวิจารณญาณอิสระของผู้เรียนเป็นสำคัญ

นอกจากแนวทางการจัดการสอนแบบวิจัยดังกล่าวไปแล้ว ใน**ประการที่ห้า** การสอนแบบวิจัยยังมักต้องประกอบด้วย**การกำหนดเงื่อนไขหลักสูตรและการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการสอนแบบนี้** เช่น กำหนดวิชาเรียนจำนวนไม่มากแต่หน่วยกิตต่อวิชาสูงในลักษณะการบูรณาการหลายวิชาเข้าด้วยกันซึ่งนอกจากจะทำให้พื้นที่ในการสอดแทรกการเรียนแบบวิจัยเข้าไปได้อย่างเข้มข้นขึ้นแล้ว ยังช่วยการตั้งเจตย์และดำเนินการวิจัยมีลักษณะ interdisciplinary ได้มากขึ้นด้วย นอกจากนี้หลายแห่งยังมีการกำหนดเงื่อนไขเชิงบริหารและทรัพยากรการเรียนรู้ให้เอื้อต่อรูปแบบการสอนดังกล่าวอีกด้วย เช่น การจัดโครงสร้าง course team เพื่อส่งเสริมการสอนแบบ team teaching เป็นต้น

Information- Processing Model of Learning ที่เสนอโดย Gagne

Gagne เป็นนักการศึกษาที่จัดอยู่ในกลุ่ม conceptual-empiricist ที่ให้ความสำคัญแก่กระบวนการรับรู้และเรียนรู้ของมนุษย์อย่างเป็นระบบ เขาได้ศึกษาและติดตามงานวิจัยทางด้าน cognitive development ที่ว่าด้วยกระบวนการจดจำและการคิดของคนเรามาอย่างลึกซึ้ง และได้เสนอตัวแบบทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของคนเราที่เรียกว่า Information-Processing Model of Learning ที่เน้นว่ากระบวนการเรียนรู้ของคนเราเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกับกระบวนการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลนั่นเอง โดย Gagne ได้แยกการเรียนรู้และเรียนรู้ของคนเรา

ออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ 8 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 Motivation ในขั้นนี้คนเราถูกจูงใจให้สนใจที่จะอยากรู้อะไรเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยประเด็นสำคัญอยู่ที่ระดับความคาดหวังของคน ๆ นั้นว่าต้องการหรือคาดหวังอะไรจากสิ่งที่ยากรู่นั้น ความ “อยากรู้” นี้เองที่เป็นเงื่อนไขสำคัญขั้นแรกของกระบวนการเรียนรู้

ขั้นที่ 2 Attention ในขั้นต่อมาเมื่อเรื่องราวที่ยากรู้นั้นสามารถจับความสนใจใคร่รู้ของคน ๆ หนึ่งได้แล้ว คน ๆ นั้นก็จะก้าวต่อไปสู่การคิดที่คมชัดมากขึ้น มีความจำเพาะเจาะจงในสิ่งที่สนใจจะรู้มากขึ้น เช่น อาจจะสามารถคิดว่าต้องการจะรู้อะไรบ้างในเรื่องนั้น ๆ

ขั้นที่ 3 Rehearsal ในขั้นนี้ Gagne บอกว่าเมื่อได้รับรู้เรื่องราวที่สนใจนั้นบ่อยขึ้น ๆ เปรียบประดุจนักแสดงที่เริ่มซ้อมบท เมื่อนั้นสมองส่วนความจำระยะสั้น (short-term memory) ก็จะเริ่มทำงานด้วยการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้รับรู้เข้าไปกองอยู่ในสมอง

ขั้นที่ 4 Coding ขั้นนี้ Gagne เห็นว่าสำคัญมากเพราะเรื่องราวต่าง ๆ ที่เข้าไปกองอยู่ในหัวสมองเรานั้น อาจจะเป็นเพียงกองขยะความจำขนาดใหญ่ที่ใช้อะไรไม่ค่อยได้ ถ้าไม่มีการ “ลงรหัส” ให้ความจำเหล่านั้นเรียงตัวอย่างเป็นระบบ ในขั้นนี้การมี “วิธีจดจำและทำความเข้าใจ” ที่ดีจึงมีความสำคัญสำหรับบุคคลที่ต้องการจะรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างจริงจัง

ขั้นที่ 5 Search / Retrieval ขั้นนี้เป็นขั้นตอนสำคัญอีกขั้นหนึ่งที่จะเชื่อมโยงการเรียนรู้จากสถานะของความทรงจำระยะสั้นไปสู่ความทรงจำระยะยาว (long-term memory) โดยคนเราจะต้องถูกกระตุ้นให้ดึงเอาสิ่งที่จดจำไว้นั้นออกมาใช้คิด วิเคราะห์ หรือแก้ปัญหาอยู่เรื่อย ๆ ที่จะช่วยนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ของบุคคลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 6 Generalization จากขั้นตอนของการ “ซักซ้อม-จดจำ-นำมาคิด” จนคนเรามีพื้นฐานความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งดีพอสมควรแล้ว ขั้นตอนต่อมาที่ Gagne เห็นว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญคือการยกระดับความรู้นี้ไปสู่ความรู้ที่สูงขึ้นนั่นคือความรู้ในเชิง “หลักการ” หรือ “ความคิดรวบยอด” (concept) ที่เราสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในสถานการณ์อื่น ๆ ในขั้นนี้ การได้รับการกระตุ้นให้บุคคลเกิดการวิเคราะห์สังเคราะห์ที่ลึกซึ้งจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการยกระดับการเรียนรู้ให้สูงขึ้น

ขั้นที่ 7 Response generation ขั้นต่อมาคนเรามีโอกาส “แสดงภูมิ” คือการนำสิ่งที่รู้ ออกมาแลกเปลี่ยนและมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ เพื่อจะดูว่าคนอื่น ๆ มีท่าทีสนองตอบต่อความรู้ของเราอย่างไร ซึ่งขั้นตอนนี้มีความสำคัญเช่นกันเพราะเป็นช่วงที่ผู้เรียนจะได้ทดสอบความมั่นใจในสิ่งที่ตนเองรู้กับบุคคลอื่น ๆ และกับสภาพความเป็นจริงที่เปิดกว้างยิ่งขึ้น

ขั้นที่ 8 Feedback ในขั้นสุดท้ายนี้ การเรียนรู้ของคุณคนจะสมบูรณ์เมื่อได้รับการ “ยืนยัน” หรือ “โต้แย้ง” จากคนอื่น ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่ตนรู้ และสามารถ “สรุปข้อความรู้” ของตนเองได้

กล่าวโดยสรุป ตัวแบบการสอนของ Gagne เป็นตัวแบบเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ที่น่าจะมีความสามารถประยุกต์ใช้ในสถานการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลายได้มากพอสมควร เนื่องจากมีความเป็นธรรมชาติในแง่ของกระบวนการรับรู้และเรียนรู้สิ่งต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งรายละเอียดในการนำตัวแบบของ Gagne ไปประยุกต์ใช้ในวิชาการศึกษากับสังคมของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะได้นำเสนอในหัวข้อต่อไป

การสอนแบบวิจัยในวิชาการศึกษากับสังคม

วิชาการศึกษากับสังคมเป็นวิชาบังคับในหมวดวิชาครูของคณะครุศาสตร์ เป็นวิชาที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ในหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต ซึ่งได้เปิดสอนมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2540 โดยมี ศาสตราจารย์ ประภาศรี สีหอำไพ เป็นผู้นำทีมผู้สอนในช่วงปีการศึกษา 2540-2542 และต่อมาหลังจากเกษียณอายุ ทีมผู้สอนคงเหลือ 3 คนคือ อาจารย์ ดร.อมรวิชัย นาคทรัพย์ อาจารย์ พรทิพย์ อันทิวโรทัย และอาจารย์อัจฉรา ไชยปัทม์

จากเอกสารคำสอนประจำวิชาการศึกษากับสังคมได้กำหนดวัตถุประสงค์ของวิชานี้ไว้ว่า เพื่อให้ผู้เรียนสามารถ

1. อธิบายสาระสำคัญ แนวคิด และบทบาทของการศึกษาในการพัฒนาสังคมได้
2. อธิบายปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ค่านิยม ศาสนา จริยธรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีได้
3. วิพากษ์ปัญหาการศึกษาและสังคม ตลอดจนเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาสังคม และปัญหาการศึกษาของชาติในอนาคต
4. พัฒนาทักษะในการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับปัญหาสังคม

แม้จะมีจำนวนหน่วยกิตเพียง 2 หน่วย แต่ด้วยฐานะของการเป็นวิชาบังคับในชั้นปีที่ 3 ที่มีนิสิตลงเรียนกว่า 300 คนทุกปี ดังนั้นวิชาการศึกษากับสังคมจึงมุ่งเน้นความเข้มข้นในกระบวนการเรียนรู้เพื่อเป็นการเตรียมนิสิตให้พร้อมในเชิงวุฒิภาวะและโลกทัศน์ต่อการเป็นครูฝึกสอนเมื่อขึ้นชั้นปีที่ 4 โดยนอกจากการนำแนวคิด 4-5 ประการในการจัดการเรียนการสอนแบบวิจัยที่กล่าวไปมาใช้แล้ว โดยเฉพาะการวางกรอบเกี่ยวกับกระบวนการวิจัย “**ข้อใจ-หมายคำตอบ-สอบสวน-ครวญใคร-ไขความจริง**” มาเป็นกรอบการเรียนในวิชานี้แล้ว ในแง่ของกระบวนการเรียนรู้ยังได้ประยุกต์แนวคิดของ Gagne มาใช้ประโยชน์ในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1. Motivation “จูงใจ” ในขั้นนี้เงื่อนไขสำคัญคือการทำให้ผู้เรียนหลงใหลในหัวข้อที่จะทำ ซึ่งถือเป็นก้าวแรกที่สำคัญมากในการทำให้ผู้เรียนรู้สึกถึงอิสรภาพในการเรียนและเกิดความผูกพันกับหัวข้อที่ทำ ซึ่งผู้เขียนใช้กระบวนการกลุ่มค่อนข้างมากในช่วง 2-3 สัปดาห์แรกเพื่อกระตุ้น ชี้นำ และให้กำลังใจเพื่อให้หนีคิดแต่ละกลุ่มซึ่งมีประมาณ 5-6 คนจับหัวข้อที่ทั้งกลุ่มชอบและอยากศึกษาให้ได้ โดยมีกรวางเกณฑ์บ้างเช่น *ความปลอดภัย ความเป็นไปได้ ความเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคม และการศึกษา* เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เกณฑ์สำคัญที่สุดยังคงเป็น *ความสนใจของผู้เรียน* ที่จะทำให้เขาผูกพันกับงานชิ้นนั้นๆ ไปตลอดเทอม

ตัวอย่างคำปรารภของนิสิตเมื่อเริ่มงาน **“อยู่อย่างหญิงรักหญิง”** คงที่ประเด็นนี้ได้ชัดเจน

“...ประเด็นต่อมาเป็นแรงจูงใจของกลุ่มก็คือ การที่มีเพื่อบางคนในกลุ่มรู้ว่า **หญิงรักหญิง** เขามีการรวมตัวเป็นกลุ่มอัญจารี และชื่อนี้เองสะกดหู สะกิดใจ และกระตุ้นต่อมความอยากรู้ของสมาชิกในกลุ่มกันอย่างถ้วนทั่ว จนเกิดความอยากรู้ว่าจะมีกลุ่มนี้หรือ แล้วคนในกลุ่มนี้มีความแตกต่างจากบุคคลทั่วไปหรือเปล่า รวมถึงในเรื่องกิจกรรมของกลุ่มนี้ด้วยว่าเขาทำอะไรกันบ้าง...”

จากงาน **“อยู่อย่างหญิงรักหญิง”**

หัวใจสำคัญในการมัดใจของนิสิตให้อยู่กับเรื่องที่ทำวิจัยนี้คือการมี **“กระบวนการสร้างฉันทะ”** ในช่วงต้นๆ เทอมที่อาศัยกระบวนการภายในแต่ละกลุ่มเองช่วยกันค้นหาความต้องการและความรู้สึกที่มีต่อเรื่องที่จะทำวิจัย ซึ่งกระบวนการนี้บางทีก็เป็นเรื่องที่เราหมกมุ่นเข้าไป โดยเฉพาะยิ่งขึ้นมาที่การวิจัยระดับปริญญาโท-เอก ก็มักละไว้ในฐานที่เข้าใจว่าผู้วิจัยพึงมีหน้าที่ต้องทำวิจัยเพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ของตน โดยละเลยกระบวนการสร้าง **“ฉันทะ”** ต่อเรื่องที่ทำ ทำให้การวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ดูจะขาดชีวิตชีวาไป

2. Attention “เจาะใจ” ในขั้นต่อมาคือลากความสนใจของนิสิตลงมาสู่ประเด็นวิจัยหรือคำถามวิจัยที่ชัดเจนหรือจำเพาะเจาะจงมากขึ้น ซึ่งก็เป็นขั้นตอนที่ยังต้องอาศัยกระบวนการกลุ่มอยู่มากในการซักซ้อมไล่เสียง **“คำถามวิจัย”** กันในห้อง จนมีคำพูดกล่าวกันเล่นๆ ในวิชานี้ว่าแต่ละกลุ่มต้องพยายามทำให้ **“ต่อมเอ๊ะ”** หรือความขี้สงสัยของตนทำงานอย่างมีประสิทธิภาพดังเช่นตัวอย่างจากงาน **“ผู้หญิงป้ายเหลือง”** ที่ชี้แจงความสงสัยของตนในรายงานดังนี้

เมื่อ “ต่อมเอ๊ะ” แดก

- โสเภณีที่เดินหาลูกค้าตามที่สาธารณะมีเบื้องหลังชีวิตอย่างไร ทั้งในด้านครอบครัว ฐานะ การศึกษา ชีวิตสมรส
- สาเหตุที่พวกเธอตัดสินใจทำอาชีพนี้คืออะไร และทำมานานหรือยัง
- มีสังกัดหรือไม่
- รายได้เฉลี่ยคืนละประมาณเท่าไร ได้จากลูกค้ากลุ่มไหนบ้าง
- มีงานอย่างอื่นทำหรือเปล่า
- หากย้อนเวลากลับไปได้จะตัดสินใจทำอาชีพนี้ใหม่อีกไหม
- ตั้งใจจะเลิกอาชีพนี้หรือเปล่า
- วางแผนชีวิตในอนาคตไว้อย่างไร

จากงาน “ผู้หญิงป้ายเหลือง” (ชีวิตมีมะขามสนามหลวง และมีขนุนคลองหลอด)

กระบวนการบริหาร “ต่อมเอ๊ะ” ของผู้เรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้สอนในรูปแบบการสอนที่เน้นวิจัยควรให้ความสำคัญ เพราะจะเป็นขั้นตอนสำคัญมากที่ทีมวิจัยวัยเยาว์ เหล่านี้จะได้สร้างความชัดเจนให้ตนเองในเรื่องที่จะศึกษา

3. Rehearsal “จัดเจน” ขั้นตอนนี้คือการเริ่มให้ผู้เรียนลงไปหาประสบการณ์ภาคสนาม อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยกำหนดให้นิสิตที่ทำวิจัยทุกกลุ่มต้องมีการวางแผนการเก็บข้อมูล และบันทึกกิจกรรมการเก็บข้อมูลไว้อย่างละเอียด เพื่อตรวจสอบความ “จัดเจน” ในการลงเก็บ ข้อมูลว่าเป็นไปอย่างพอเพียงและรัดกุมเพียงใด ดังเช่นตัวอย่างการวางแผนเก็บข้อมูลของกลุ่ม “กองทุนหมู่บ้าน” ที่แสดงข้างล่างนี้

ผังการเก็บข้อมูล “กองทุนหมู่บ้าน”

คำถามวิจัย	แหล่งข้อมูล		
	สังเกต	สัมภาษณ์	เอกสารอ้างอิง
1. กองทุนหมู่บ้านคืออะไร		✓	
2. กองทุนหมู่บ้านมีความเป็นมาอย่างไร		✓	
3. กองทุนหมู่บ้านมีวัตถุประสงค์อย่างไรและบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด			✓
4. ความคืบหน้าของการจัดกองทุนแค่ไหน	✓	✓	✓
5. หลักการและเกณฑ์การจัดสรรเงินกองทุนในแต่ละหมู่บ้านเป็นอย่างไร		✓	✓
6. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านคัดเลือกอย่างไร		✓	✓
7. คุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านประกอบด้วยอะไรบ้าง		✓	✓
8. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการมีอะไรบ้าง		✓	
9. มีแนวทางในการแก้ปัญหาอย่างไร	✓		
10. การใช้เงินของชาวบ้านนำไปใช้ตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่อย่างไร		✓	
11. ชาวบ้านมีความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านอย่างไร		✓	✓
12. กองทุนหมู่บ้าน โดยแท้จริงแล้วมีประโยชน์ต่อประชาชนหรือไม่		✓	✓
13. ผลกระทบที่มีต่อหมู่บ้านภายหลังที่มีการนำเงินกองทุนหมู่บ้านมาใช้		✓	

ปฏิทินการทำงานของกลุ่มนับเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่จะช่วยทั้งผู้สอนและผู้เรียนในการติดตามและตรวจสอบการทำงานซึ่งกันและกัน ซึ่งในส่วนนี้มีการกำหนดให้ผลิตมารายงานความก้าวหน้าของกิจกรรมวิจัยที่ได้ทำไปเป็นประจำทุกสัปดาห์

ตารางการเก็บข้อมูล “ปอเด็กตั้ง”

วันเดือนปี	สถานที่	กิจกรรม
24 พ.ย.44	มูลนิธิปอเด็กตั้ง	ติดต่อประสานงาน
30 พ.ย.44		ออกเขตร่วมกับพนักงานกู้ภัย
4 ธ.ค.44		ออกเขตร่วมกับพนักงานกู้ภัย
12 ธ.ค.44	มูลนิธิปอเด็กตั้ง	สัมภาษณ์พนักงานกู้ภัย (เก็บศพ) เกี่ยวกับชีวิตและการทำงาน
16 ธ.ค.44		ออกเขตร่วมกับพนักงานกู้ภัย
7 ม.ค.45	สน.บางซื่อ สน.พญาไท	สัมภาษณ์ร้อยเวร
20 ม.ค.45	เขาวราช,ลำเพ็ง,ละแวกมูลนิธิ สน.เตาปูน,ประชาชื่นและสามเสน	แจกแบบสอบถาม สัมภาษณ์ประชาชนทั่วไป สัมภาษณ์ร้อยเวร
22 ม.ค.45	สน.บางรัก,ปทุมวันและลุมพินี	สัมภาษณ์ร้อยเวร

◆ เรียนรู้คู่วิจัย : กรณีการสอนด้วยกระบวนการวิจัยภาคสนาม ◆
 วิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

23 ม.ค.45	มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง	แจกแบบสอบถามพนักงานตู้ภัย
31 ม.ค.45		ออกเขตร่วมกตัญญูและสัมภาษณ์พนักงานตู้ภัยของมูลนิธิร่วมกตัญญู
2 ก.พ.45		แจกแบบสอบถามบุคคลทั่วไป
3 ก.พ.45	สน.พลับพลาไชย, นุปผาราม	สัมภาษณ์ร้อยละ
7 ก.พ.45		ออกเขตกับร่วมกตัญญูและสัมภาษณ์พนักงานตู้ภัยของมูลนิธิร่วมกตัญญู

นอกจากนี้ หลายกลุ่มยังต้องฝึกความชัดเจนในการทำเครื่องมือเก็บข้อมูล เช่นการทำแบบสอบถาม เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้อาศัยกระบวนการปรึกษาหารือกับอาจารย์ผู้สอนนอกเวลาเป็นหลัก

ในกระบวนการ **“ชัดเจน”** ที่ว่านี้ บทบาทของผู้สอนนอกจากกระตุ้นและวางกรอบให้นิสิตทำงานอย่างเป็นระบบแล้ว ผู้สอนยังมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะเชิงทฤษฎีหรือเทคนิคการทำงานภาคสนามให้นิสิตแต่ละกลุ่มด้วย ซึ่งบทบาทส่วนนี้นำไปสู่การที่บางสัปดาห์ผู้สอนต้อง **“เลคเชอร์”** บ้างเหมือนกัน เช่น การให้มุมมองเชิงทฤษฎีสังคมวิทยาว่าด้วยโครงสร้างหน้าที่ของสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา ที่มีส่วนอธิบายปัญหาสังคมในแง่มุมต่าง ๆ

ท้ายที่สุดก็คือบทบาทของผู้สอนในการให้ความรู้ในเชิงเทคนิควิธีการเก็บข้อมูลเพื่อสร้างความ **“ชัดเจน”** ก็มีความสำคัญไม่น้อยเช่นกัน โดยเฉพาะเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งใช้ค่อนข้างมากในงานภาคสนาม เช่น เทคนิคการสัมภาษณ์ เป็นต้น

4. Coding “จัดแจง” ในขั้นนี้คือการช่วยให้นิสิตมีวิธีการเก็บบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อให้ง่ายต่อการ **“จัดระบบความรู้”** ในตัวนิสิตเอง ซึ่งส่วนใหญ่มีตั้งแต่การบันทึกข้อมูลภาคสนามทั้งจากการสังเกตและสัมภาษณ์ ไปจนถึงการ **“จัดลิงก์ข้อมูล”** เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ตามกรอบประเด็นต่าง ๆ

นอกจากการหัดบันทึกอย่างเป็นระบบและละเอียดแล้ว ส่วนที่ผู้สอนต้องพยายามเน้นควบคู่กันไปคือการจัดระเบียบข้อมูล เพื่อช่วยในขั้นตอนการวิเคราะห์ ดังตัวอย่างงาน **“ผู้หญิงป้ายเหลือง”** ที่นำมาแสดงเป็นตัวอย่างต่อไปนี้ ที่ช่วยให้นิสิตสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ง่ายขึ้น

ตารางแสดงลักษณะภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง

ชื่อ	อายุ (ปี)	การศึกษา	ภูมิลำเนาเดิม	สาเหตุที่ทำงานนี้	สถานภาพสมรสของบิดามารดา	อาชีพก่อน/ระหว่างการเป็นโสเภณี	สถานภาพสมรส	จำนวนปีเมื่อเริ่มเป็นโสเภณีถึงปัจจุบัน	บริเวณที่ยื่นขயบริการเป็นประจำ
น้อง	25	ป.6	นนทบุรี	ไม่มีเงินใช้ ไม่มีอาชีพ	หย่าร้าง	ไม่มี	มีแฟนแล้วแต่ยังไม่แต่งงาน	1	สนามหลวง ฝั่งวัดพระแก้ว
ต่าย	43	ป.4	นครราชสีมา	ต้องการเงิน	ไม่ได้กล่าวถึง	รับจ้าง	หย่าร้าง	3	ถ.ราชินี คลองหลอด
ไหม	29	ป.6	นครสวรรค์	ต้องการเงิน	หย่าร้าง	ทำไร่อ้อย	โสด	-	ถ.ราชินี คลองหลอด
ต๋อ	26	ป.6	กรุงเทพฯ	อยากรวย	ไม่ได้กล่าวถึง	รับจ้างทำสวน	หย่าร้าง มีลูกแล้ว	ครึ่งปี	สนามหลวง ทิศเหนือ
เอ๋	33	ป.7	ราชบุรี	ต้องการเงินเพื่อลูก	อยู่ด้วยกัน	สาวโรงงาน	แยกกันอยู่ มีลูก 1 คน	-	วงเวียน 22 กรกฎาคม
ละเอียด	36	มศ.3	กาฬสินธุ์	อยากรวย	บิดาเสียชีวิต	รับจ้าง	โสด	3	วงเวียน 22 กรกฎาคม

5. Search/Retrieve “เจาะจง” ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญต่อการจัดระบบข้อมูล นั่นคือการ **“จัดระบบวิเคราะห์”** โดยเป็นการศึกษาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ในระดับที่สูงขึ้น ดังเช่นตัวอย่างจากงาน **“อยู่อย่างหญิงรักหญิง”** ที่นำมาแสดงนี้เป็นตัวอย่างการวิเคราะห์ที่เริ่มนำนิสิตเข้าไปใกล้ข้อสรุปมากขึ้น โดยอาศัยกระบวนการ **“ดึงข้อมูล”** (retrieve) ออกมาวิเคราะห์ตามกรอบที่วางไว้

เหตุแห่งการเป็นทอม-ดี้

คนที่	ประเด็นที่ใช้เปรียบเทียบ			
	ครอบครัว	สังคม	ครู/โรงเรียน/เพื่อน	ตนเอง
1 (แอน)			“แปดโมงเช้าก็ผู้หญิง สามโมงเย็นก็กลับบ้านไม่มีอะไร พอแปดโมงเช้าก็มาโรงเรียน เป็นอย่างนี้อยู่เป็นประจำ ทุกอย่างมัน surround อยู่รอบ ๆ ตัวเลย ถูกหล่อหลอม ให้เป็นแบบนี้”	

เหตุแห่งการเป็นทอม-ดี้ (ต่อ)

คนที่	ประเด็นที่ใช้เปรียบเทียบ			
	ครอบครัว	สังคม	ครู/โรงเรียน/เพื่อน	ตนเอง
2 (บีล)	“เป็นลูกคนเดียว สนิทกับแม่และญาติผู้ชายชอบเล่นของเล่นผู้ชายตั้งแต่เด็กเลยไม่ค่อยเล่นกับผู้หญิง”		“เด็กที่โรงเรียนชอบกรี๊ดทอมโรงเรียนชื่อดังที่อยู่ใกล้ๆ พอได้เข้าไปเรียนที่นั่นก็รู้สึกดีที่มีคนมากกรี๊ด”	“คิดว่าเป็นตั้งแต่เด็กแล้ว คิดว่าเป็น born to be เพราะแม่เคยพาไปหาหมอตอน ม.4 เพราะไม่มีเมนส์ หมอบอกว่ามีฮอร์โมนเพศชายเยอะกว่าฮอร์โมนเพศหญิง”
3 (เม)	“ไม่รู้ว่าจะมันอาจจะเกี่ยวก็ได้นะ เพราะเราก็ไม่เคยเห็นพ่อแม่ที่แท้จริงตลอดมาเราก็อยู่กับแม่บุญธรรม”		“มีดี...ก็ถ้าไม่มีใครกำเนิดมาเป็นทอมและเป็นดี เรื่องแบบนี้ก็จะไม่เกิดขึ้น แต่ว่าโรงเรียนมีส่วนช่วยให้เป็นมันก็เป็นกันได้ เหมือนตบมือข้างเดียวมันไม่ดังหรอกชั้นว่ามีถึง 90% เลยที่โรงเรียนทำให้เป็นที่เหลืออีก 10% มันเป็นคนควบคุมไม่ให้ไม่ได้”	“อย่างแรกเลยนะ มันเกิดจากความเหงา มันเป็นช่วงเวลาที่เราอยากมีใครสักคน และพอใครเข้ามาเราก็พร้อมจะไปกับเค้าได้เลย”
4 (กาพย์)	“มีพี่สาวกับน้องชายแต่สนิทกับน้องมากกว่า เพราะอายุไล่เลี่ยกันไปไหนมาไหนด้วยกันบ่อย”		“เรียนโรงเรียนหญิงล้วนตั้งแต่อนุบาลถึง ม.6”	
5 (นุ้ย)	“มีแม่เป็นคนดูแล แม่เป็นผู้นำครอบครัว เป็นผู้หญิงที่เข้มแข็งเก่งและแกร่ง เลยน้าแม่มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต”			
6 (อิง)	“พ่อแม่ไม่ค่อยดูแล ต้องเข้มแข็ง ถูกเลี้ยงมาแบบเด็กผู้ชาย ตัดผมก็เป็นแบบเด็กผู้ชาย”		“อยู่โรงเรียนหญิงล้วนตอนมัธยมก็มีทอมเยอะมาก และตัวเองก็เป็นอยู่ด้วยด้วย”	

เหตุแห่งการเป็นทอม-ดี้ (ต่อ)

คนที่	ประเด็นที่ใช้เปรียบเทียบ			
	ครอบครัว	สังคม	ครู/โรงเรียน/เพื่อน	ตนเอง
7 (แบ่ง)		“มีรุ่นน้องคนหนึ่งเป็นทอมทำงานที่บริษัทเดียวกันมาติดเรา เราก็คิดว่าไม่มีอะไร ก็เป็นเหมือนรุ่นพี่รุ่นน้อง เพราะเป็นรุ่นน้องที่โรงเรียนด้วยกันไปไหนมาไหนด้วยกันเป็นห่วงเรา take care จนวันหนึ่ง เค้าก็บอกกับเราว่าชอบนะ ตอนแรกเราก็ไม่รู้ ก็ปล่อยให้มันผ่านมาเรื่อยๆ ประมาณซักพักหนึ่งก็เริ่มคบกันเป็นแฟน”	“อยู่โรงเรียนหญิงล้วนเห็นเค้าเดินกันเป็นคู่ เป็นแฟนกันก็อยากมีบ้าง”	

จากงาน “อยู่อย่างทอม”

6. Generalization “จดจำ” สำหรับขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญยิ่งที่นิสิตจะต้องแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการยกระดับจากประเด็นการวิเคราะห์ไปสู่ข้อสรุปของงานแต่ละชิ้นซึ่งจะต้องเชื่อมโยงกับข้อมูลที่ได้รับจากงานวิจัยภาคสนามด้วย

นิสิตกลุ่มที่ทำเรื่อง “**สื่อออกกฎหมาย เช็กส์นอกกรีต อุบาทว์การณ์สังคมไทย**” ได้แสดงความสามารถดังกล่าวในการวิเคราะห์ปัญหาทางเพศในสังคมไทยไว้อย่างน่าฟังดังนี้

“ปัจจุบันนี้ปัญหาเรื่องเพศ ได้ย่างกรายเข้าสู่สังคมไทยอย่างมากโดยเฉพาะเด็ก เยาวชน และวัยรุ่น ซึ่งบางคนอาจคิดว่าปัญหานี้เริ่มตอนวัยรุ่น แต่ความจริงแล้วแม้แต่เด็กประถม ก็ยังพบปัญหาเรื่องนี้ เพียงแต่อาจเป็นปัญหาหนักในช่วงวัยรุ่นเท่านั้น อันที่จริงแล้วธรรมชาติของวัยรุ่นเป็นวัยที่อยากรู้อยากลอง การต้องการที่จะรู้จะเห็นนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลก ประกอบกับธรรมชาติของวัยรุ่นที่เป็นวัยที่สนใจเพศตรงข้าม คำว่าเพศ จึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อตัววัยรุ่นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายซึ่งมาพร้อมกับการเกิดความต้องการทางเพศเมื่อมีความต้องการ สิ่งที่ต้อง

ตามมาแน่นอนคือ ต้องมีฝ่าย “สนองความต้องการ” ซึ่งมีอยู่หลายอย่างซึ่งอย่างแรกนั้นก็คือ บรรดา “สื่อลามก” ที่มาสนองความอยากรู้อยากเห็นและระบายความรู้สึกของผู้ที่ต้องการซึ่งไม่ว่าจะออกมาในรูปแบบหนังสือ การ์ตูน วีซีดี วีดีโอ และดีวีดี นั้นก็แล้วแต่คนจะชอบ ซึ่งหาซื้อกันอย่างไม่ง่ายเลย **อย่างที่สอง**คือบรรดา สถานเริงรมย์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นตาม อบบ อบนวด ตามช่องทางโสเภณี ที่เตรียมความพร้อมรับความ “กระสัน” ของผู้ที่ต้องการได้อยู่เสมอ **อย่างที่สาม** คือ ตามสถาบันเท็งต่าง ๆ ที่ถึงแม้เป้าหมายหลักคือต้องการเพียงความสนุกสนาน แต่ความสนุกสนานก็นำไปสู่ความสัมพันธ์อันลึกซึ้งต่อไปได้ ซึ่งประเด็นนี้นับว่าน่ากลัวยิ่งนักเพราะอย่างที่กล่าวกันไปแล้ว ที่นี่ไม่ใช่ที่ให้บริการทางเพศโดยตรง แต่จะใช้วิธีเจอบริการระหว่างชาย-หญิงถูกใจก็พากันไป “รู้จักกันให้ลึกซึ้ง” แต่ไม่รู้ว่าจะรู้จักกันดีแค่ไหน บางทีชื่อยังไม่รู้จักกันเลย **อย่างที่สี่** ก็คือ “เพื่อน ๆ” นี้แหละ ที่คอยสนองความต้องการให้กันและกันไม่ว่าจะเป็นการที่เพื่อนเอาสื่อลามกมาหมุนเวียนกันไปดู การที่เพื่อนชวนไปเที่ยวสถานเริงรมย์และสถาบันเท็งต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการที่เพื่อน (ฝ่ายหญิง) ยอมมีความสัมพันธ์กับเพื่อน (ฝ่ายชาย) เพียงเพราะความไร้สติของทั้งคู่ ซึ่งเรื่องทั้งหมด เขาชนมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาเป็นเรื่องที่สนุกซึ่งแค่เขาชนคิดเพียงนี้ก็นับว่าผิดและบาปต่อสังคมมากพอแล้ว ซ้ำร้ายยิ่งไปกว่านั้นตัวของผู้ใหญ่เองก็หันกลับมามองว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องธรรมดา แล้วถ้าสังคมเป็นอย่างนี้ต่อไปเป็นลูกโซ่เป็นวัฏจักร สังคมไทยเราจะหลุดจาก “บ่วงเวรบ่วงกรรม” นี้ไปได้หรือไม่”

จากงาน “สื่อออกกฎหมาย เช็กส์นอกรีต อุบาทว์การณ์สังคมไทย”

7. Response generation “ใจซจัน” ในขั้นนี้เป็นขั้นสำคัญหลังจากที่ผู้เรียนก้าวไปถึงการสร้างข้อสรุปจากงานของตนแล้ว ก็มาสู่การเสนอผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ ซึ่งตรงขั้นนี้หลักสำคัญคือการเน้นให้นิสิตเสนองานอย่าง “มืออาชีพ” เพื่อเร่งเร้าให้คิดให้หนัก ๆ ถึงวิธี “สื่อ” ความรู้ที่ได้รับคนอื่น ๆ อันเป็นการช่วยกำกับคุณภาพของกระบวนการคิดและกระบวนการเรียนรู้ อีกชั้นหนึ่ง

8. Feedback “เจนนจบ” ในขั้นตอนสุดท้ายนี้เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ของนิสิตครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้สอนจะต้องให้ feedback แก่นิสิตอย่างจริงจังทั้งในแง่บวกแง่ลบ แต่ต้องไม่ลืมที่จะให้กำลังใจและในขณะเดียวกันก็วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา ซึ่งนิสิตจะต้องเรียนรู้ “วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์” ในการทำงานด้วย ต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง feedback จากผู้สอนให้แก่งานกลุ่มต่าง ๆ

ทั้งนี้ ในวิชานี้ ยังได้เน้นการคิดและวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ เน้นประสบการณ์ภาค

ปฏิบัติในการลงทำงานวิจัยลักษณะต่าง ๆ เช่น เน้นทักษะการเขียน (writing intensive) เน้นทักษะการพูดและแสดงออก และเน้นทักษะการค้นคว้าผ่านสื่อสมัยใหม่

สำหรับหลักการและแนวทางการประเมินผลการเรียนในวิชาลักษณะนี้ ได้ใช้**หลักการประเมินงานวิจัย**โดยทั่วไปในการประเมินผลงานนิสิต เช่น ความรัดกุมของวิธีการเก็บข้อมูล เป็นต้น หากมีความยืดหยุ่นให้ในฐานะที่เป็นงานของ **“มือใหม่ หัดวิจัย”** อีกทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับรสนิยมของนิสิตในการบริโภคงานวิจัยด้วย เช่น การยอมให้ใช้ภาษาง่าย ๆ กึ่งวิชาการ เป็นต้น และนอกจากนี้ยังได้ใช้วิธีการเพิ่มเติมในแนว authentic assessment เช่น การสังเกตท่าทีและทัศนคติต่อการเรียน เป็นต้น

ผลการประเมินจากผู้เรียน

การประเมินผลในสิ่งที่ผู้เรียนได้รับนั้นดูจากสองทางใหญ่ ๆ คือ **ทางแรก** จากตัวรายงานภาคสนามของนิสิตแต่ละกลุ่มเองซึ่งผู้เขียนในฐานะผู้สอนได้กำหนดให้ทุกกลุ่มเขียนเล่าความรู้สึกและประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำงานวิจัยลงในตอนท้ายของรายงาน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มได้เขียนเล่าเป็นรายบุคคล กับ**ทางที่สอง** จากข้อสอบปลายภาคซึ่งเป็นข้อสอบอัตนัยและจะมีข้อหนึ่งทุกเทอมที่ให้นิสิตถ่ายทอดประสบการณ์และเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่ตนเองประสบหรือได้ลองนำมาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งข้อมูลจากทั้งสองแหล่งนี้มีส่วนช่วยผู้สอนได้มากในการสะท้อนให้เห็นความสำเร็จหรือจุดบกพร่องในการดำเนินการสอนแบบวิจัยมาตลอดเทอม

ความรู้สึกนึกคิดของนิสิตที่ถ่ายทอดออกมาภายใต้กลุ่มประเด็นต่าง ๆ ที่จะแสดงต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งนี้อาจช่วยชี้ให้เห็นคุณค่าของการสอนแบบวิจัย

1. การเรียนรู้กระบวนการวิจัย นิสิตหลายคนได้แสดงความเห็นว่าสิ่งสำคัญที่ได้รับจากวิชานี้ คือการได้เรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ทักษะในการตั้งคำถามอย่างเป็นระบบ ไปจนถึงทักษะในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ **“ทักษะมนุษย์”** ที่ช่วยให้หลาย ๆ กลุ่มประสบความสำเร็จในการวิจัย ดังตัวอย่างบางส่วนของนำมาแสดงต่อไปนี้

“วิชานี้เสนอให้ผู้รู้จักตั้งคำถามจากความสงสัยที่เป็นนามธรรมของผม ให้มาเป็นคำถามที่เป็นรูปธรรม และรู้จักวิธีการที่จะสื่อความหมายที่ผมเคยรู้อยู่เพียงคนเดียวจากความรู้สึก ถ่ายทอดออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ ได้เห็นปัญหา ได้ร่วมสงสัยไปกับผม

จากนั้นวิชานี้ก็สอนให้ผมรู้จักวิธหาคำตอบของปัญหาที่ผมตั้งขึ้นอย่างเป็นระบบ เริ่มด้วยการออกแบบวิธีการหาคำตอบของผมว่า ปัญหาแบบใดควรจะหาคำตอบ

อย่างไร และหาคำตอบนั้นได้ที่ไหน รวมถึงวิธีการหาคำตอบนั้นจากวิธีใด **ผมได้เรียนรู้ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพและที่สำคัญที่สุดคือผมได้เรียนรู้วิธีการในการเข้าไปรู้เรื่องราวของคนคนหนึ่ง ผมได้รู้จักการสัมภาษณ์ที่ดีจากอาจารย์ว่าจะต้องทำตัวให้เป็นส่วนหนึ่งกับเขา จะต้องให้เห็นว่าเขาเป็นเพื่อนเข้า รู้สึกดี ๆ กับเขา แล้วเราจะทำอะไรที่เราคาดคิดว่าจะได้** วิธีการเช่นนี้คราบน้ำตาลของผู้ชายออกสามสอกคนหนึ่งที่อยู่ร่างกายนอกนั้น เขาจะใหญ่โตกว่าผมเสียอีก ผมได้เห็นความอ่อนโยนในความแข็งแกร่งของกริยาท่าทางผมได้เห็นชีวิตของคนอีกคนหนึ่งซึ่งยากนักในชีวิตของผม หรือใครอีกหลาย ๆ คนจะได้รู้จัก ผมพบว่าจากคำถามที่ผมถามเข้าไปในฐานะเพื่อนคนหนึ่งแต่คำตอบที่ผมได้รับเป็นคำตอบที่เขาตอบอย่างไวใจและเชื่อว่าผมเป็นญาติคนหนึ่งทั้ง ๆ ที่เราได้เจอเขาไม่เพียงกี่นาที ซึ่งอาจจะเป็นการเจอกันครั้งสุดท้ายก็เป็นได้ สิ่งที่น่าอัศจรรย์เหล่านี้มันได้มาจากเทคนิคการสัมภาษณ์ที่ทำให้เขารู้สึกว่าเราเป็นมิตรกับเขานั้นเอง นอกจากนี้ผมยังพบว่า ข้อมูลที่เราได้รับนั้นมันยิ่งกว่าตำรวจได้รับอีก เพราะตำรวจคงจะไม่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการขายสีโอลามกจากเขา **แต่สิ่งเหล่านี้เราได้รับอันเนื่องมาจากผลตอบแทนจากการใช้สายตาและสร้างความรู้สึกกับเขาว่าเราคือ ญาติของเขา เราคือมิตรเขาคือเพื่อนของเขา ซึ่งผมเชื่อว่าตลอดระยะเวลาที่เขาอยู่ที่คุณเขาคงจะไม่ได้รับความรู้สึกเช่นนี้มากเท่าไรนัก**

แต่สิ่งที่น่าอัศจรรย์ใจกว่านั้นคือ **ระบบระเบียบวิธีวิจัยที่เรากล่าวมาทั้งหมดนี้ เราได้รับและซึมซาบมันมาโดยที่เราไม่รู้ตัว** พวกเขาได้รับมันมาจากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง คิดเอง โดยครูเป็นแต่ผู้ชี้แนะ นำทาง พร้อมทั้งสะกิดต่อมเอ๊ะ ให้ในช่วงแรกที่เรายังไม่รู้จักวิธีที่นำมาออกมาใช้ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีในการสอนเด็กให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง

ท้ายที่สุดคือการเก็บรวบรวมข้อมูล **ครูสอนให้เราเขียนรายงานของชีวิตด้วยชีวิต** นั่นหมายถึงการเขียนรายงานที่มีจิตวิญญาณ ไม่ใช่รายงานที่จัดขีด ไม่ใช่รายงานที่เป็นเพียงกลุ่มของตัวอักษรที่มารวมตัวกันจนทำให้น่าเบื่อ ซึ่งถ้าไม่มีใครบังคับให้อ่านก็เชื่อว่าคงจะไม่มีใครหยิบอ่านเหล่านั้นขึ้นมาอ่าน ครูสอนให้เราเขียนเพื่อให้คนธรรมดาทั่วไปอ่าน ไม่ใช่เขียนให้คนกลุ่มหนึ่งที่อ้างว่าตนมีความรู้่านเพียงเท่านั้น ที่สำคัญที่สุดคือ **เขียนเพราะอยากเขียน และเขียนเพื่อเป็นบันทึกหน้าหน้าที่หนึ่งของชีวิตเรา**

เปรม สอนสมุทร จากงาน “สื่อออกกฎหมายฯ”

ในขณะที่บางกลุ่มก็สามารถสรุปเทคนิคการเก็บข้อมูลภาคสนามของตนออกมาได้มากมายหลายประการ อาทิ

บัญญัติ 10 ประการการวิจัยภาคสนาม

- **อย่ามุ่ง** (เวลาเข้าไปคุยอย่าไปเกิน 2 คน) ไม่สร้างความอึดอัด ไม่กดดัน
- **อย่าจด** (ถ้าจดไม่ทัน) บางทีอย่าจดต่อหน้า ใช้จำมาบันทึกทีหลัง
- **อย่าเก่ง** (ผมไม่เคยรู้มาก่อนเลยที่ ชอบคุณที่บอกครับ) อย่ารู้ไปหมดทุกอย่าง แกล้งโง่บ้าง บางทีก็ประโยชน์
- **อย่าเครียด** (ทำท่าจริงจังแล้วไม่ค่อยได้ความร่วมมือ) คุยเล่นสร้างความเป็นกันเองบ้าง
- **อย่าหลุด** (อย่ามัวแต่คุยเพลิน) พยายามคุยอยู่ในหัวข้อ ไม่ใช่คุยเล่นจนนอกเรื่องไปหมด
- **อย่าเร่ง** (ใจเย็นไม่รีบ เวลาเยอะ) อย่าบีบบังคับคำตอบ การเก็บข้อมูลต้องใช้เวลา
- **อย่างชัด** (.....) ปล่อยให้เขาพูด เรามีหน้าที่ฟังและจำข้อมูลสำคัญ
- **อย่าสด** (สำคัญมาก ต้องมีคำถามในใจ) เตรียมคำถามให้พร้อมก่อนออกเก็บข้อมูล
- **อย่าเปรียบ** (อันนี้ก็สำคัญ) อย่าไปคนเดียว มันอันตราย
- **อย่าเกรง** (เกือบโดนถอนฟิล์ม) ทำตัวเป็นธรรมชาติมากที่สุด อย่าลนลาน ผิดสังเกต

ข้อมูลจากประสบการณ์ตรง...ทำมาหมดทั้ง 10 ข้อเลย

ประภัสพงษ์ อัครบวร จากงาน “คำคืนที่เปลี่ยนไป” (ติดตามผลการจัดระเบียบสังคม)

ที่น่าสนใจคือนิสิตบางคนสามารถที่จะชี้ให้เห็นกลยุทธ์การเก็บข้อมูลได้อย่างเป็นธรรมชาติจากประสบการณ์จริง และหลายเรื่องก็สอดคล้องกับหลักวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยเช่นกัน

“อย่าอยู่ position เดียวนาน ๆ เช่นเวลายืนดู concert ผมมักย้ายที่อยู่เสมอ ๆ เพื่อเก็บความรู้สึกหลาย ๆ มุม” “เวลาคุยกับคนแก่กว่าโปรดใช้แต่มารยาทตะวันออก กับรุ่นเดียวกันหรืออ่อนกว่าโปรดใช้มารยาทตะวันตก” “ทุกคนมีอคติและลบไม่ได้หรอก ฉะนั้นจงเขียนอคติของตนเองลงในกระดาษก่อนสัมภาษณ์หรือวิเคราะห์งานแล้วหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านั้น และพยายามทำให้เป็นกลางที่สุด”

“ทำตัวโง่ ๆ ไม่รู้อะไรไว้เป็นดี สิ่งหนึ่งที่ทำให้การสัมภาษณ์ไม่ได้ข้อมูลในระดับล่าง ๆ พื้น ๆ เพราะเราทำตัวเป็นพวกู้ดีรู้มากไปทุกเรื่อง (อันนี้มันคิดเราเป็นกันเอามาก) พยายามถามต่อๆออกจากสิ่งที่เขาพูดจะได้ผลดีกว่า”

คมธรรม ดำรงเจริญ จากงาน **“Dead Rock”**

“ใช้คำถามธรรมดาครับ ใช้แล้วครับ ใช้คำถามธรรมดาๆ ไม่พิสดาร แล้วเราจะได้คำตอบที่ดีที่ตรงครับ เช่น ถามว่าคุณเป็นคนนี้ไหน มาดูบ่อยไหม คิดอย่างไรกับโรงหนังชั้นสอง คนตอบเขาจะได้ตอบง่าย ๆ ครับ ไม่ใช่ ถามว่าช่วยวิเคราะห์ปัญหาโรงหนังชั้นสองให้ฟังหน่อย อันนั้นมันหน้าที่ผมวิเคราะห์เองครับ คนดูไม่ต้อง”

สุริเยศ สุขแสง จากงาน **“โรงหนังชั้นสอง”**

และที่ถือว่ามีคุณค่ายิ่งในฐานะอาจารย์ผู้สอนคือการได้เห็นนิสิตหลายคนแสดงให้เห็นถึงวุฒิภาวะด้านการวิจัยที่องงามขึ้น โดยเฉพาะในแง่ของการมีทัศนคติที่ถูกต้องหลาย ๆ ประการต่อกระบวนการทำงานวิจัย

“ต้องเปิดใจ เราต้องบอกตัวเองและเพื่อนข้าง ๆ เราเสมอว่าสิ่งที่เราต้องการนำเสนอ นั้น เราจะไม่มีข้อสรุปจนกว่าความจริงจะปรากฏ หรือท้ายที่สุดแล้ว เราเองก็อาจได้แต่เพียงเสนอข้อสรุปส่วนหนึ่งที่ไม่ใช่ข้อสรุปสุดท้ายหรือทั้งหมด เราเป็นเพียงผู้ที่ไปค้นหาและนำมาบอกเล่าต่อเท่านั้น ต้องเปิดใจและมองอย่างเข้าใจ ไม่ใช่นำกรอบของตนเองมาตัดสิน”

“ต้องฝึกสงสัยจนเป็นนิสัยจริงอยู่ที่ก่อนจะลงมือศึกษาเราต้องพยายามรวบรวมความสงสัยความอยากรู้ของทุกคนมาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่เราอย่าปิดกั้นตัวเองด้วยกรอบแค่นี้ เป็นที่น่าเสียดายหาก “ต่อมเอ๊ะ” ของเราถูกทำให้หมดหน้าที่ไปตั้งแต่งานยังไม่เริ่มต้น ในช่วงแรก คำถามเกิดจากความไม่รู้ หรือจากพื้นฐานความเข้าใจเท่าที่เรามี แต่เมื่อได้ลงมือศึกษาแล้ว คำถามจะผ่านการกลั่นกรอง และยกระดับขึ้นจากความ เป็นจริงที่เราได้ร่วมกันรับรู้ นั่นคือคำถามที่ปราศจากอคติหรือมโนทัศน์เดิม”

“ต้องให้ความยุติธรรมกับทุกฝ่าย โดยเฉพาะในประเด็นที่เป็นของกลุ่มหลายกลุ่ม เราต้องให้ความสนใจ บุคคลที่เกี่ยวข้อง เพราะทุกคนมีสิทธิในการบอกเล่า และบ่อยครั้งที่เราเองถูกสื่อปิดกั้นถ่ายทอดเรื่องราว เพียงบางส่วนเท่านั้น ดังนั้นเรามีหน้าที่ในการสร้างโอกาสในการนำเสนอเรื่องราวที่ให้ความสำคัญกับทุกฝ่ายนั่นเอง”

“ต้องทำงานด้วยหัวใจ ทำงานด้วยความสุข ความรัก ความปรารถนาที่จะลงไปเรียนรู้”

ปิ่นแก้ว อุ่นแก้ว

จากงาน **“สัญชาติมือบ”** (กรณีการวางท่อก๊าซที่สงขลาและสมัชชาคนจน)

2. การเรียนรู้การทำงานหนักร่วมกัน คุณค่าอีกประการหนึ่งที่เราเห็นชัดเจนคือการสร้างเสริมคุณลักษณะและความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นทีม ซึ่งนิสิตจำนวนไม่น้อยได้ยกประเด็นนี้ขึ้นมาให้เป็นผลลัพธ์สำคัญของการเรียนวิชานี้

“การดำเนินงานกันหลายคน มากกว่า ๓ คน ต้องทำให้ไว้เสมอว่าต้องมีกระทบกระทั่งกันแน่นอน ถ้าไม่มีการกระทบกระทั่งกันบ้างงานอาจไม่มีคุณภาพก็ได้ เพราะการโต้แย้งจะทำให้มุมมองของเรากว้างขึ้น เข้าใจมากขึ้นว่าคนอื่นเขาคิดอะไรกันบ้าง”

ศรียรรณ ใจธรรม

จากงาน **“อยู่กับศพ”** (ชีวิตส์ป่หเร่อ)

“...ได้รู้จักการทำงานเป็นกลุ่มจริง ๆ แล้วการทำงานเป็นกลุ่มการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น สิ่งที่ได้ ตามมาจากตรงนี้ก็ คือ ฝึกความอดทน เราต้องอดทนมาก เพราะว่าคนเราต่างคนก็ต่างจิตต่างใจ การจะทำอะไรให้ถูกใจทุกคนคงเป็นไปได้ และการที่จะให้คนอื่นมาเข้าใจเราทุกเรื่องก็คงจะเป็นไปไม่ได้ก็เหมือนกัน ดังนั้นเราก็ต้องรู้จักที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และที่ไต่แน่ ๆ จากการเรียนรู้วิชานี้ก็คือ รู้จักคิด เพราะอาจารย์จะให้เราคิดตั้งแต่เราอยากทำอะไรอะไรแล้วถ้ามีเหตุผลพอก็ไม่เคยห้าม อยากทำอะไรก็ทำ แล้วพอเราทำไปแล้วเราก็จะต้องคิดว่าเราจะทำอะไรต่อ เพื่อที่จะได้คำตอบที่เราสงสัย ต้องคิดอยู่ตลอดเวลาว่าเราจะทำอะไรต่อ จะทำอย่างไรทำแบบนี้ได้ไหม แบบนั้นได้ไหม คือฝึกให้คิดเป็นว่าฉันเหอะสุดท้ายจะได้ความรู้สึกดี ๆ จากการเรียนรู้วิชานี้ มีความสุขที่ได้เรียน และอยากให้ทุกวิชาเป็นแบบนี้

อมรรัตน์ ปุ่มสีดา จากงาน **“ปอเด็กตั้ง”**

การเรียนรู้การทำงานเป็นทีมเป็นผลพลอยได้ที่สำคัญจากวิชานี้และอาจจะเข้มข้นมากกว่าการทำงานกลุ่มในวิชาปกติทั่วไปในระดับอุดมศึกษาด้วยซ้ำ เนื่องจากแต่ละกลุ่มต้องทำงานหนักร่วมกันในการลงภาคสนามเก็บข้อมูล และส่วนใหญ่ก็มักประสบปัญหาอุปสรรคที่ต้องมาช่วยกันขบคิดแก้ไขไม่มากนักน้อย จึงทำให้ส่วนใหญ่ได้มีโอกาสเรียนรู้และปรับตัวในการทำงานระหว่างกันค่อนข้างมาก

3. การเรียนรู้คุณค่าทางสังคม ประโยชน์สำคัญอีกประการของการเรียนการสอนแบบเน้นวิจัยที่เห็นชัดเจน โดยเฉพาะในวิชาทางสังคมศาสตร์อย่างเช่นวิชาการศึกษากับสังคมของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนี้ก็คือการที่นิสิตได้มีโอกาสสัมผัสปัญหาสังคมในแง่มุมต่างๆ ด้วยตนเอง และได้ศึกษาปัญหาเหล่านั้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งในกระบวนการนั้นทำให้นิสิตได้พัฒนาโลกทัศน์ทางสังคมอย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น หลายๆ คนมีมุมมองใหม่ๆ ต่อปัญหาสังคม ในขณะที่อีกหลายๆ คนก็รู้สึกถึงบทบาทของตนในฐานะปัญญาชนรุ่นใหม่ในการเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้และแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

“ถ้าไม่ได้ทำก็ไม่รู้ว่าเราจะมีวันที่ลงไปสัมผัสกับชีวิตของคนเหล่านั้นอย่างใกล้ชิดแบบนี้สักเมื่อไหร่ เมื่อไรที่จะได้รับรู้ถึงมุมมองหนึ่งของสังคม มุมที่ใครๆ ต่างมองว่าเป็นต้นกำเนิดความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมให้เป็นไปในทางลบมุมที่ใครต่อใครต่างพากันวิพากษ์วิจารณ์อย่างเมามัสนส์แต่ไม่คิดจะลงมาแก้ไขหรือสนใจมันอย่างจริงจัง ภายใต้อาภที่ดูเกรปลึกตัวออกจากสังคมเสพหรือบริโภคนิยมเสื่อมโทรม พวกเขาชอบมิตรภาพความห่วงใยอาหารซึ่งกันและกันไว้ภายใน จนอาจพูดได้ว่าพวกเขาบางคน (อาจไม่มุก) มีความจริงใจให้กันมากกว่าคนบางกลุ่มในสังคมที่แต่งกายดูดี สุภาพแต่ล้วนแต่ใส่หน้ากากเข้าหากันซะอีก...”

ปนัดดา เกตุแก้ว จากงาน “Center Point”

“ผมได้รู้จักเพื่อนใหม่หลายคนจาก **สนาม** ที่ผมลงไปสำรวจ ผู้หญิงที่ผมเรียกว่า **โสเภณี** เป็นมิตรกับผมมาก ด้วยอาชีพของเธอทำให้คนอื่นมองว่าเธอสกปรก แต่ผมกล้ายืนยันว่า **จิตใจเธอสะอาด** ไม่เพียงแต่เฉพาะ **โสเภณี 6** คนที่ผมเก็บข้อมูลมาลงรายงานนี้ ทุกคนที่ผมคุยด้วย ไม่มีใครอยากมาทำอาชีพนี้ และไม่แนะนำให้ใครมาทำอาชีพนี้เลย นั่นแสดงว่าแม้ร่างกายของเธอสกปรก แต่จิตใจของเธอไม่ได้สกปรกตามไปด้วย

ผมนึกย้อนถึงวันที่ผมถูกโสเภณีเสนอขายตัวเมื่อครั้งที่ผมไปนั้นคุยกับเพื่อที่ธรรมศาสตร์ ผมเคยมองคนเหล่านั้นอย่างดูถูก ผมไม่เข้าใจว่าทำไมพวกเขาไม่ทำงานอย่างอื่นทำเพื่อ ยกกระดับชีวิตของเธอ ดีกว่าการพอลิการขาย สิ่งสนองความใคร่ ของผู้ชาย สายตาของผมในวันนั้นคงเหมือนกับสายตาที่แผ่ไปด้วยความรังเกียจแถมดูถูกของคนที่ผ่านไปแถวสนามหลวงในวันนี้ แต่วันนี้หากผมผ่านไปแถวสนามหลวง ผมจะมองหญิงโสเภณีด้วยสายตาแห่งความหวังว่า เธอจะหาเงินได้มากพอ ที่จะนำเงินนั้นไปสร้างสิ่งที่ดีกว่าในชีวิต

ขอบคุณอาจารย์ที่กรุณาให้คำแนะนำอย่างดี สิ่งหนึ่งที่ผมจำได้ดีจากปากอาจารย์ในวันที่ผมเสนอมผลงานคือ อย่าเอาชีวิตคนมาตีค่าเป็นตัวเลข ขอบคุณแม่ที่ขับรถให้ผมในวันที่ทำ Land Map ขอบคุณคุณพ่อคุณแม่ของน้ำหวานที่ไปรับกลับบ้าน ขอบคุณน้ำหวานที่เป็นกำลังใจคอยช่วยเหลือและเป็นแหล่งเงินทุนใหญ่ในการรายงานฉบับนี้ ที่สำคัญที่สุดขอขอบคุณเพื่อนโสภณีย์ทุกคนที่ทำให้ผมรู้จักคุณค่าชีวิตของพวกคุณทุกคนครับ”

ชิติกานต์ แสงอากาศ จากงาน “ผู้หญิงป้ายเหลือง”

โลกทัศน์ทางสังคมที่เปลี่ยนไปถือเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่งสำหรับนิสิตนักศึกษาที่จะออกไปเป็นกำลังคนระดับสูงที่มีส่วนในการดูแลสังคมต่อไปในอนาคต ดังนั้น วัตถุประสงค์การเรียนรู้ด้านนี้จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรละเลยในการประยุกต์ใช้การสอนแบบเน้นวิจัยในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์

4. การเรียนรู้คุณค่าของการเรียนรู้และความศรัทธาในตนเอง นิสิตอีกส่วนหนึ่งแสดงความรู้สึกที่ติดอกระบวนกรเรียนรู้โดยอาศัยการวิจัยเป็นสื่อ เนื่องจากการเปิดโอกาสให้เขามีอิสรภาพในการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง โดยผู้สอนเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือแนะนำโดยไม่เข้ามาควบคุมหรือตีกรอบให้เขามากจนเกินไป และนี่กระมังที่ทำให้เกิด **“ความสุขของการเรียนรู้”** ในความรู้สึกของผู้เรียน

“...ตั้งแต่เข้ามาเรียนในรั้วมหาวิทยาลัยวิชา ED SOC. เป็นวิชาเดียวที่มีรูปแบบการเรียนการสอนที่แปลกแหวกแนวที่สุด และรู้สึกสนุกสนานทุกชั่วโมงที่เข้าเรียน ชอบ....มาก....ที่วิชานี้เน้นให้ผู้เรียนรู้จากประสบการณ์ในการทำงานที่นักเรียนสนใจ และให้ลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง โดยมีผู้สอนแนะนำและให้คำปรึกษาอยู่ห่าง ๆ ให้ได้สิ่งต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากชีวิตประจำวัน ได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มเติมในชีวิตได้มุมมอง ชีวิตที่กว้างมากขึ้น แต่ที่สำคัญคือได้ผลงานเยี่ยม ๆ และภาคภูมิใจมากที่สุดที่อยู่ในมือผู้อ่านทุกท่านค่ะ”

ศศิวิมล เชนยไพบูลย์ จากงาน “Center Point”

นอกจากความสุขในการเรียนรู้แล้ว สิ่งสำคัญอีกอันหนึ่งคือการบ่มเพาะ “ความศรัทธาในตน” และความเชื่อมั่นในตนเองให้เติบโตขึ้นอย่างถูกต้องด้วย

“...ดีใจที่สุดค่ะ ที่รายงานเล่มนี้เสร็จเสียทีเพราะหนูเหนื่อยมากมาแล้วยะ **ลงเรียนวิชานี้แล้วทำให้หนูรู้สึกว่าตัวเองกล้ามากขึ้น** กล้าที่จะพูดกับคนอื่นก่อน ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้จักกัน ทำให้หนูรู้ว่าสิ่งที่เราคิดบางทีมันก็ไม่ใช่ว่าตอบเสมอไปทำให้หนูรู้ว่า

การทำหนังสือ(ที่มีคุณภาพ) สักเล่มต้องลำบาก หาข้อมูลมากมายมหาศาลแค่ไหน และ
ทำให้หนูรู้ว่า หนูเองก็ทำมันได้...”

เฉลิมรัตน์ นราแก้ว จากงาน “หัวลำโพง Labคนเมือง”

ในภาพรวมจึงอาจกล่าวได้ว่าแนวการสอนแบบเน้นวิจัยในวิชาการศึกษากับสังคมได้ชี้ให้เห็นศักยภาพของการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (self-directed learning) อย่างเป็นทางการยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ การพัฒนาการทำงานเป็นทีม การปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ทางสังคม ตลอดจนการเพาะบ่มความศรัทธาในตนเองและการ “เติมความสุขในการเรียนรู้” ให้ผู้เรียน

จริงอยู่ที่การสอนในลักษณะนี้ยังมีข้อจำกัดที่จะประสบความสำเร็จได้โดยง่าย หรือประสบความสำเร็จกับผู้เรียนทุกคนเสมอไป ปัญหาอุปสรรคตลอดจนปัจจัยเงื่อนไขอีกไม่น้อยที่อาจมีส่วนอธิบายความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการสอนแบบนี้ อาทิ

- โครงสร้างหลักสูตรและรายวิชาที่อ่อนตัว จำนวนรายวิชาไม่มากแต่หน่วยกิตต่อวิชาสูง เพื่อเปิดทางให้สอดแทรกกระบวนการวิจัยไปในการเรียนการสอนได้มากขึ้น
- การจัดโครงสร้างรายวิชาที่สามารถสอนแบบเน้นวิจัยและตารางสอนแต่ละชั้นปีที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสสัมผัสประสบการณ์วิจัยมาตั้งแต่ชั้นปีต้น ๆ อย่างน้อยชั้นปีละ 1-2 วิชาเพื่อสร้างความพร้อม รวมไปถึงการจัดให้มี “senior project” ในชั้นปีสุดท้าย เพื่อเติมประสบการณ์วิจัยให้เข้มข้น และในขณะเดียวกันก็ลดภาระการเรียนแต่ละภาคของผู้เขียนลงเพื่อให้มีโอกาสทุ่มเทให้กิจกรรมวิจัยมากขึ้น
- การมีแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่พร้อมเพื่อรองรับการค้นคว้าด้วยตนเองของนิสิต โดยเฉพาะงานวิจัยและบทความวิชาการต่าง ๆ
- การมีบรรยากาศวิชาการที่กระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวทางวิชาการแก่ผู้เรียน

จากประสบการณ์ในวิชาการศึกษากับสังคม แม้จะมีนิสิตจำนวนมากที่ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีไปจากวิชานี้ แต่ก็ยังมีอีกไม่น้อยที่ยังไม่อาจซึมซับคุณค่าของการเรียนการสอนแบบวิจัยไปได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ซึ่งหากมีการปรับปรุงปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นให้เอื้อต่อการสอนรูปแบบนี้มากขึ้นแล้ว เชื่อแน่ว่าการสอนแบบเน้นวิจัยจะนำมาซึ่งบรรยากาศใหม่ของการปฏิรูปการเรียนรู้ในวงการอุดมศึกษาต่อไป

สรุป

ในภาพรวม อาจสรุปแนวการสอนของวิชานี้ได้ดังนี้

สรุปแนวการสอนวิชาการศึกษากับสังคม
<ul style="list-style-type: none"> • “จูงใจ” และ “เจาะใจ” จากเรื่องราวของนิสิตเอง โยงเข้าสู่คำถามวิจัยหรือการ “ข้อใจ” อย่างกระตือรือร้น • ใช้รูปแบบการสัมมนาวิจัยรายสัปดาห์ และกระบวนการ กลุ่มในการเรียนรู้ทักษะการวิจัย ปัญหาสังคมร่วมกับ สร้างความ “จัดเจน” ที่โยงไปหาสมมติฐานหรือการ “หมายคำตอบ” อย่างมีเหตุผล • ครูคอย “จัดแจง” ดูแลการบันทึกข้อมูลและทบทวนความรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ นิสิตเก็บข้อมูล หรือ “สอบสวน” อย่างรัดกุม • ครูยังช่วยนำไปสู่การ “เจาะจง” ตรงประเด็นวิเคราะห์ พาให้นิสิต “ครวญใคร่” อย่างลึกซึ้ง • ลงท้ายด้วยการ “จดจำ” นำประเด็นวิเคราะห์มาয়ระดับสู่ข้อสรุปหรือ “ไขความจริง” พร้อมกับเสนอผล “โงะจัน” อย่างมีอาชีพ ตบท้ายด้วยการประเมินจากครูเพื่อรู้ “เจนจบ”

นอกจากนี้ จากผลลัพธ์เกิดขึ้นกับผู้เรียนในหลาย ๆ แง่มุม อาจสังเคราะห์เป็นหลักการเชิงเป้าหมายการเรียนรู้ในวิชานี้ไว้ 4 ประการในรูปของ “I-CAN” MIND MODEL OF LEARNING OBJECTIVES ดังนี้

ตัวแบบจิตใจ “ฉันทำได้” ในการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้

“I-CAN” MIND MODEL OF LEARNING OBJECTIVES
<p>เรียนอย่างสุข เพื่อใจที่สุขจะเรียน HAPPY LEARNING ---นำไปสู่---> INQUISITIVE MIND</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>เรียนให้ช่างคิด เพื่อใจที่ชอบพินิจพิจารณา PROBLEM SOLVING ---นำไปสู่---> CRITICAL MIND</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>เรียนให้เชื่อมั่น เพื่อใจที่เปี่ยมพลังศรัทธาในตน SELF CONFIDENCE ---นำไปสู่---> ASSERTIVE MIND</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>เรียนให้สุขที่จะให้ เพื่อใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม SHARING & CARING FOR OTHERS ---นำไปสู่---> NOBLE MIND</p>

จากตัวแบบจิตใจ “ฉันทำได้” หรือ “I-CAN” Mind Model นี้สรุปได้ว่า ตลอดกระบวนการวิจัยภาคสนามในวิชาที่เดินตามขั้นตอน Information-Processing Model ของ Gagne นั้น สิ่งที่เป็นผลลัพธ์สำคัญของกระบวนการคือการ “ให้ใจ” แก่ผู้เรียน เริ่มตั้งแต่ “ใจที่ใฝ่รู้” จากความสุขในการตั้งคำถามและค้นหาคำตอบที่ตนเองสนใจและผูกพันจริง ๆ มาสู่ “ใจที่ใฝ่คิด” จากข้อมูลหลากหลายและท้าทายให้นิสิตแต่ละคนต้องวิเคราะห์ และแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา สู่ “ใจที่ใฝ่สร้าง” เมื่อการวิจัยเสร็จสิ้นและนิสิตได้รับการกระตุ้นและกำลังใจที่จะเสนองานของตนเองอย่างเชื่อมั่น ไปจนถึง “ใจที่ใฝ่ธรรม” เมื่อความรู้ถูกยกระดับไปสู่การใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดสำนึกที่ละเอียดอ่อนต่อการทำประโยชน์สุขเพื่อส่วนรวม ซึ่งทั้งหมดนี้คือ “กระบวนการพัฒนาผู้เรียน” ไปสู่ระดับภูมิปัญญาและจิตใจที่สูงขึ้นนั่นเอง

เมื่อหลอมรวมทั้ง “กระบวนการวิจัย” “กระบวนการเรียนรู้” “กระบวนการพัฒนาผู้เรียน” เข้าด้วยกันอาจสรุปเป็นแผนภูมิภาพรวมกระบวนการการสอนแบบวิจัยได้ ดังนี้

กระบวนการวิจัย	กระบวนการเรียนรู้	กระบวนการพัฒนาผู้เรียน
ข้อใจ (research problem)	จูงใจ (motivation)	ใจที่ใฝ่รู้ (Inquisitive Mind)
หมายคำตอบ (hypothesis)	เจาะใจ (attention)	ใจที่ใฝ่คิด (Critical Mind)
สอบสวน (data collection)	จัดเจน (rehearsal)	ใจที่ใฝ่สร้าง (Assertive Mind)
ตรวจใคร่ (data analysis)	จัดแจง (coding)	ใจที่ใฝ่ธรรม (Noble Mind)
ไขความจริง (conclusion)	เจาะจง (search / retrieval)	
	จดจำ (generalization)	
	ใจซจัน (response generation)	
	เจนจบ (feedback)	

ที่สุดแล้ว จากกระบวนการการวิจัยพื้นฐาน 5 ขั้นตอนนั้นเมื่อนำมาบูรณาการกับตัวแบบทฤษฎีการเรียนรู้ 8 ขั้นตอนของ Gagne ที่เจาะลึกถึงจิตวิทยาการเรียนรู้ของคน ก็น่าจะเปลี่ยนโฉมหน้าให้กระบวนการการวิจัยเป็นกระบวนการที่สนุกมีชีวิตชีวาและส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างดีในเวลาเดียวกัน นำไปสู่การสร้างคนที่มีความสุขกับการเรียนรู้ มีนิสัยของความช่างคิดพิจารณาอยู่เสมอ มีความเชื่อมั่นและศรัทธาที่ตีในตนเองและที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด คือการมีจิตใจที่ใฝ่งามในการสร้าง “ภูมิปัญญา” เพื่อความมั่นคงผาสุกของสังคมส่วนรวมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2530). **“ความรู้พื้นฐานที่บัณฑิตไทยพึงมี”** จากปรุ่กถาในการประชุมวิชาการว่าด้วยการพัฒนาอุดมศึกษา ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คมธรรม ดำรงเจริญ. (2544). **Dead Rock**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิราพร เกิดชูชื่น. (2543). **เจาะลึกธุรกิจนางแบบนายแบบ (modeling agency)**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจตนา นาควัชระ. (2532). **“จุดดับหรือทางแห่งความหวังของอุดมศึกษาไทย”** บทความประกอบการประชุมจัดทำแผนอุดมศึกษาระยะยาวของทบวงมหาวิทยาลัย.
- เฉลิมรัตน์ นราแก้ว และคณะ. (2544). **หั่วล้าไฟง Lab คนเมือง**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธิติกานต์ แสงอากาศ และศลิษา เทรคุปต์. (2543). **ผู้หญิงป้ายเหลือง**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2545). การวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน และบรรยายพิเศษในการประชุมเครือข่ายวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน ณ ห้อง 101 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วันที่ 20 มกราคม 2545.
- ปนัดดา เกตุแก้ว และคณะ. (2544). **Center Point : จตุรัสวัยรุ่นไทยยุค 2000**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่นแก้ว อุ๋นแก้ว และคณะ. (2543). **สัญชาติมีอบ**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชากร ภาชนะและคณะ. (2544). **กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประภัสพงษ์ อัครบวร และคณะ. (2544). **ค่าคินที่เปลี่ยนไป**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรม สอนสมุทร และคณะ. (2543). **สื่ออกกฎหมาย sex นอกกริต อุบาทว์การณั้สังคมไทย**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชวรมุณี. (2528). ปัจจุบันกถาในรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติเรื่องการอุดมศึกษากับการพัฒนาประเทศ วันที่ 5 มิถุนายน 2528 ณ อาคารวิถยพัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 76-77.

- มลินี มาระวงษา. (2543). **ไฉ่ตั้ว**, งานวิจัยภาคสนามในวิชา การศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศลิษา ออบแพทย์ และคณะ. (2544). **ไฮโซ-ไฮเลพ : การเผยแพร่ระบาดของยาเสพติดในโรงเรียนมัธยมชั้นนำ**. งานวิจัยภาคสนามในวิชา การศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริเยศ สุขแสง และคณะ. (2544). **โรงเรียนชั้นสอง**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษา กับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวนีย์ กานต์เดชารักษ์. (2539). **การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบเน้นวิจัยทางการศึกษาพยาบาล**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาอุดมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เหิร ประสานเกลียว และคณะ. (2544). **คนไทกับข้าว**. งานวิจัยภาคสนามในวิชาการศึกษา กับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิรดี บัวสมบุญ และคณะ. (2543). **บันทึกผีเสื้อ**. งานวิจัยภาคสนามในวิชา การศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรรัตน์ ปุ่มสีดา และคณะ. (2544). **ปอแตกตั้ง**. งานวิจัยภาคสนามในวิชา การศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bruner, (1966). **J. Toward A Theory of Instruction**. New York : W.W.Norton.
- Chickering, A.W., Halliburton, D., Berquist, W.H. and Lindquist, J. (1977). **Developing the College Curriculum** Washington, D.C.: council for the Advancement of Small Colleges.
- Gange, R.M. (1965). **The Conditions of Learning and Theory of Instruction**. Japan : CBS College Publishing.
- Gange, R.M. **The Psychology of Teaching Methods**. Chicago : University of Chigag Press, pp. 21-43. In Gircux, H.A; Penna, A.N. and Pinar, W.F. (1981). **Curriculum & Instrution California** : McCutchan publishin, 177-196.
- Klausmier, H.J. (1985). **Education Psychology**. New York : Harper & Raw.
- Piaget, J. and Ingelder, B. (1964). **The Growth of Logic : From Childhood to Adolescence**. New York : Basic Books.